

Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας
Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης

ΕΕ 541 Εκπαίδευση, υλικός πολιτισμός και κληρονομιά

**ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΑ – ΥΛΙΚΟΤΗΤΑ – ΥΛΙΚΑ:
ΔΙΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ**

Χειμερινό εξάμηνο 2025 - 2026

Αντικείμενα και άνθρωποι

Material Culture Studies: δυναμική ανάπτυξη του επιστημονικού κλάδου κατά τις δεκαετίες *1980-1990*

Διαμόρφωση μιας *διαφορετική οπτικής για τον υλικό πολιτισμό:* αναγνώριση του *δυναμικού ρόλου των αντικειμένων* στις ανθρώπινες σχέσεις

Γεφύρωση των διχοτομήσεων υλισμός/ιδεαλισμός, δομή/ενεργών πρόσωπο, υποκείμενο/αντικείμενο

Τα αντικείμενα *δεν θεωρούνται παθητικοί δέκτες* κοινωνικών σχέσεων/*δεν είναι απλά τεχνουργήματα* που ικανοποιούν λειτουργιστικές ανάγκες

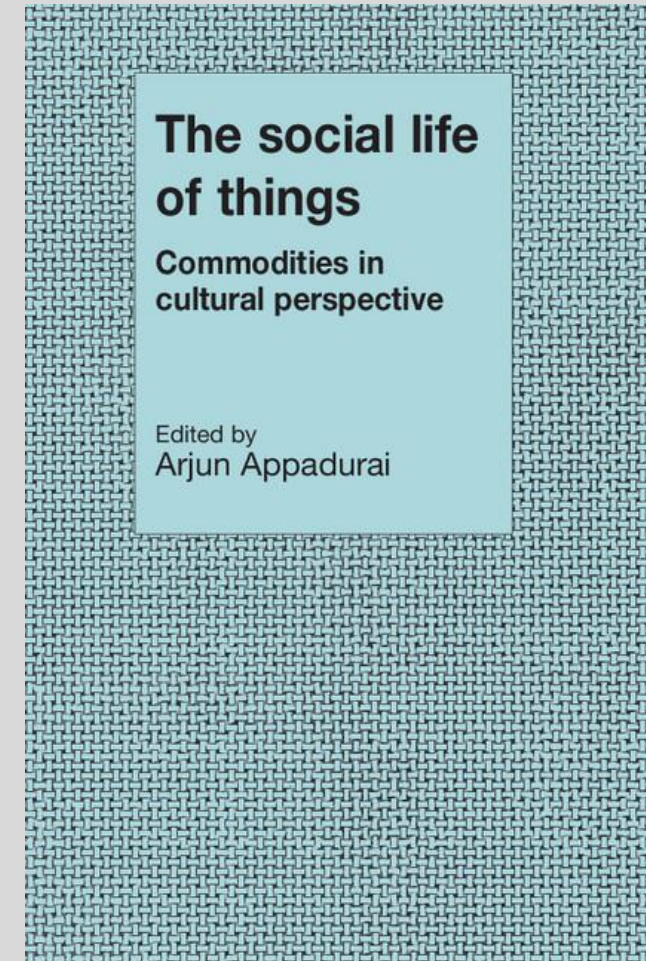
Διαλεκτική η σχέση υποκειμένου(ων) – αντικειμένου(ων): *κατασκευάζοντας και χρησιμοποιώντας* ένα αντικείμενο οι άνθρωποι, «κατασκευάζουν» *ταυτότητες, ορίζουν το ρόλο τους* μέσα σε ένα κοινωνικό σύστημα

Αντικείμενα και άνθρωποι

Θεωρητικές – μεθοδολογικές προσεγγίσεις του υλικού πολιτισμού με νέα οπτική: η «Υλική Στροφή» (*“Material Turn”*) στην Ανθρωπολογία, Αρχαιολογία και Ιστορία

Arjun Appadurai, Ινδό-αμερικανός Ανθρωπολόγος:
συζήτηση της έννοιας “agency” (~ικανότητα δράσης) των αντικειμένων

- Η δράση των αντικειμένων είναι **σχεσιακή**: τα αντικείμενα αποκτούν «ικανότητα δράσης» μέσα στα **κοινωνικά και πολιτισμικά πλαίσια** όπου εντάσσονται
- Τα αντικείμενα “**πράττουν**” στον βαθμό που οι άνθρωποι τους αποδίδουν **αξία ή ρόλο** στις κοινωνικές σχέσεις
- Τα αντικείμενα έχουν “**βιογραφίες**”: μετακινούνται, **αλλάζουν** ιδιοκτήτες, αξίες και σημασίες μέσα στον χρόνο και τον χώρο

Montgomery Museum of Fine Arts, Montgomery,
Alabama, USA

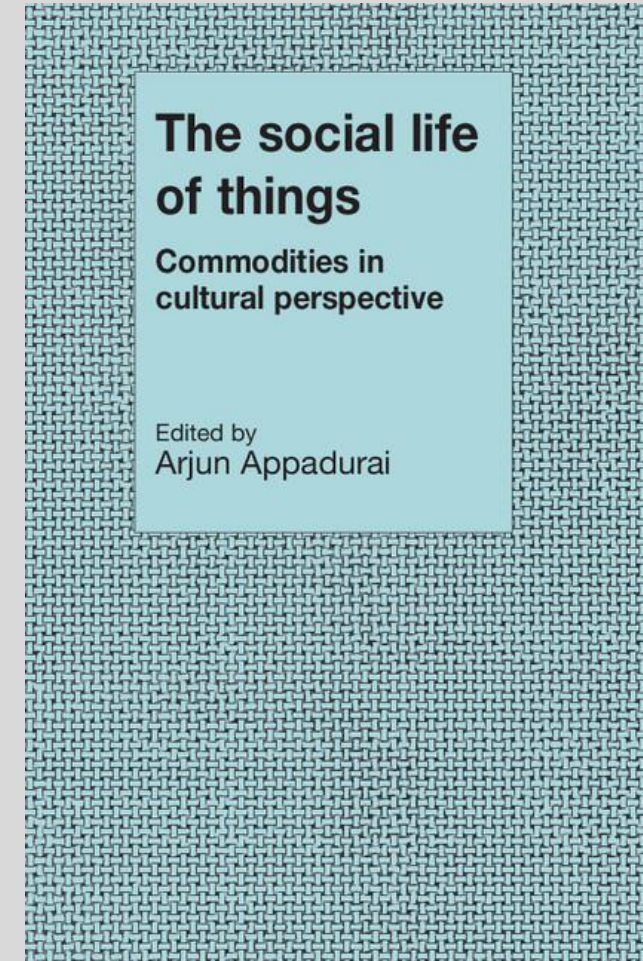
Αφρικανική μάσκα:

- Δημιούργημα μιας κοινότητας ως **ιερό, τελετουργικό** αντικείμενο
- Αγορά(;) από συλλέκτη, **μουσειακό έκθεμα**
- Αφόρμηση συζήτησης για την **αποικιοκρατία**

Αντικείμενα και άνθρωποι

Igor Kopytoff (1930-2013), Αμερικανός Ανθρωπολόγος: οι «βιογραφίες» των αντικειμένων

- Οι κύκλοι ζωής των αντικειμένων (παραγωγή, κατανάλωση, καταστροφή)
- Η νοηματοδότηση των αντικειμένων *μεταβάλλεται* όταν αυτά κυκλοφορούν σε διαφορετικά κοινωνικά και χρονικά πλαίσια
- Η «ικανότητα δράσης» των αντικειμένων ανιχνεύεται μέσα στις *αλλαγές στις κοινωνικές σχέσεις*

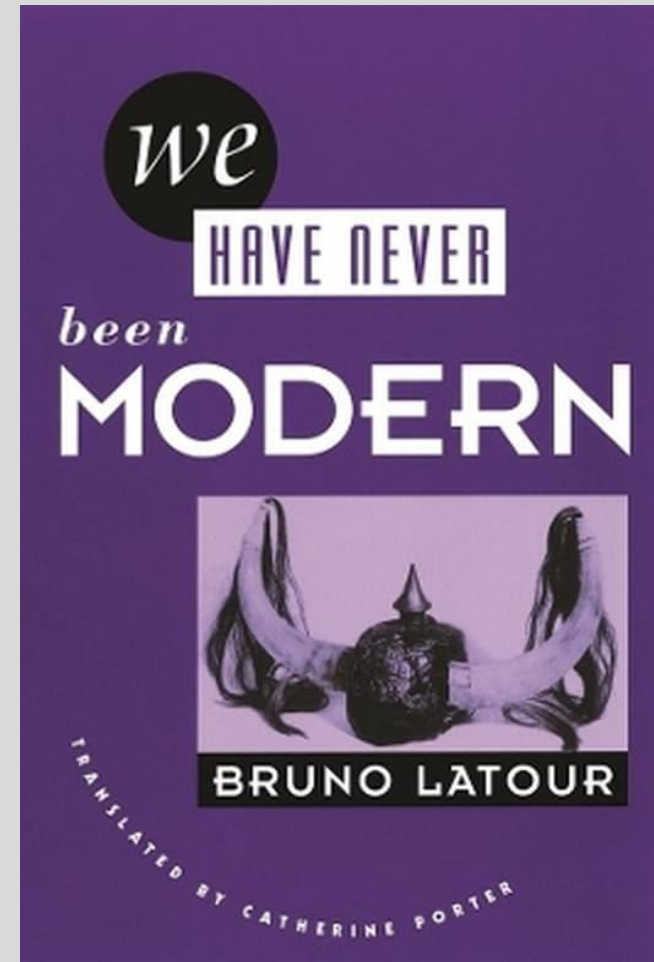
Οικογενειακά κειμήλια:

- Αγοράστηκαν ως **εμπόρευματα**
- Απέκτησαν σταδιακά **συναισθηματική και ηθική σημασία** για τους κατόχους τους
- **Από-εμπορευματοποιήθηκαν**

Αντικείμενα και άνθρωποι

Bruno Latour (1947-2022), Γάλλος Ανθρωπολόγος, Φιλόσοφος και Κοινωνιολόγος: Θεωρία του Δικτύου Δρώντων (Actor-Network Theory)

- Οι διαχωρισμοί φύσης/κοινωνίας, επιστήμης/κοινωνίας, ανθρώπου/πραγμάτων **επινοήσεις του δυτικού νεωτερικού κόσμου**
- Οι σχέσεις αντικειμένων-ανθρώπων δεν **είναι απλώς διμερείς**, αλλά **δίκτυα και συναρμογές** που συγκροτούνται μέσω δράσεων ανθρώπινων και μη οντοτήτων
- Η **«ικανότητα δράσης»** των αντικειμένων **εξίσου ισχυρή** με αυτή των ανθρώπων
- Τα αντικείμενα **δεν είναι απλώς το «βάθος»** μιας δράσης, αλλά την **επιτρέπουν, ενθαρρύνουν, εμποδίζουν, επηρεάζουν ή και απαγορεύουν**

Two Way Road

Zebra crossing

Tunnel ahead

Train Crossin

Traffic Signals

Stop

Speed Limit

Restr

No Overtaking

No Right Turn

No Left Turn

Narrow Road

No Entry

Men /

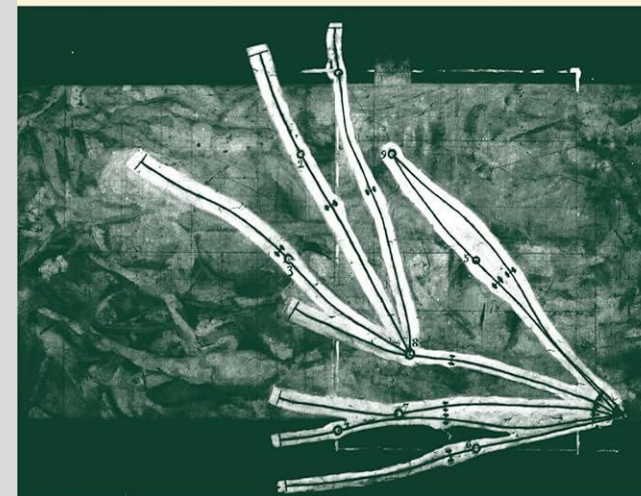

Αντικείμενα και άνθρωποι

Alfred Gell (1945-1997), Βρετανός Κοινωνικός Ανθρωπολόγος: Η τέχνη ως σύστημα κοινωνικής δράσης

- *Η τέχνη* δεν πρέπει να μελετάται με βάση τις αισθητικές αρχές κάθε κουλτούρας, αλλά ως *παράγοντας κοινωνικής δράσης*
- *Τα έργα τέχνης* δεν περιέχουν μόνο συμβολικές υποδηλώσεις, αλλά αποτελούν *παράγοντες κοινωνικής δράσης*
- *Τα έργα τέχνης «σαγηνεύουν» (enchant) τους ανθρώπους, επηρεάζοντας τις πεποιθήσεις, τα συναισθήματα και τη συμπεριφορά τους*
- Οι άνθρωποι «πρωτογενείς φορείς δράσης», τα αντικείμενα «δευτερογενείς φορείς δράσης», μέσω των οποίων οι άνθρωποι *διοχετεύουν ή επεκτείνουν τη δράση τους*

ART AND AGENCY
AN ANTHROPOLOGICAL THEORY

ALFRED GELL

Australian Museum, Sydney, Melanesian collection

Έργα Μελανησιακής τέχνης:

- Ο καλλιτέχνης «μεταφέρει» *μέρος της προσωπικής του δύναμης και πρόθεσης* στο αντικείμενο
- Το έργο δεν είναι απλώς μια αναπαράσταση, αλλά *ένα ενεργό υποκείμενο*: μπορεί να προστατεύει, εκφοβίζει, ή θεραπεύει.
- *Οι άνθρωποι* γύρω του αντιδρούν σαν το ίδιο το έργο να «ενεργεί» από μόνο του - του αποδίδουν *«ικανότητα δράσης»*

Το πορτραίτο ενός βασιλιά φέρει
«ικανότητα δράσης»:

- φέρει *μέρος της προσωπικότητας* του απεικονιζόμενου
- επιβάλλει *εξουσία ή σεβασμό,*
- προκαλεί *συναισθηματική αντίδραση*
- *“ενεργεί” πολιτικά και κοινωνικά* υπέρ του απεικονιζόμενου

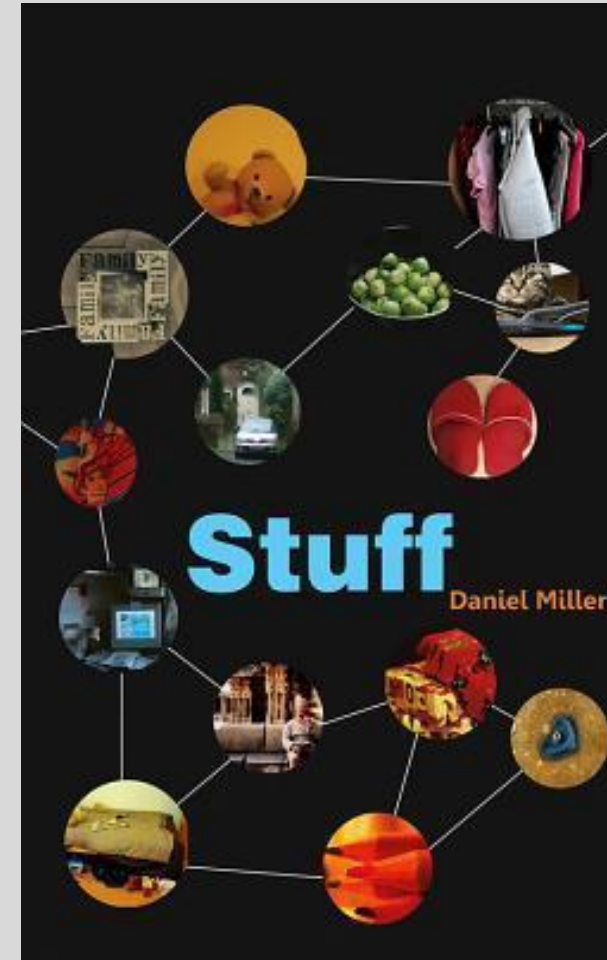
Υλικά/υλικότητα/αντικείμενα

Τα αντικείμενα «δρουν», «πράττουν», «σημαίνουν», «εμπλέκονται» σε κοινωνικές σχέσεις/συζήτηση της σημασίας των υλικών και της υλικότητας

Η υλικότητα των αντικειμένων γίνεται αντιληπτή με τις αισθήσεις/πολυαισθητηριακή προσέγγιση του υλικού πολιτισμού, το σώμα ως βασικό μέσο βίωσης του κόσμου

Daniel Miller, Βρετανός Ανθρωπολόγος: το «υλικό» ως μέσο προβολής του «άυλου»

- Η υλικότητα των αντικειμένων έχει κεντρική σημασία στην κοινωνική ζωή/διαμορφώνει τους ανθρώπους, τις σχέσεις τους, τους τρόπους που βιώνουμε τον κόσμο
- Οι άνθρωποι «αντικειμενοποιούν» αφηρημένες ιδέες σε απτά πράγματα
- Τα «απλά», καθημερινά αντικείμενα ενσωματώνουν σχέσεις/«υλικές αναμνήσεις», διατηρούν συναισθηματικούς δεσμούς

Υλικά/υλικότητα/αντικείμενα

Tim Ingold, Βρετανός Ανθρωπολόγος: *τα υλικά ως «ζώσες ουσίες»*

- *Κριτική* στον ορισμό του υλικού πολιτισμού ως *συλλογής ολοκληρωμένων αντικειμένων*
- *Τα υλικά* βρίσκονται σε *διαρκή μεταμόρφωση*, σε μία συνεχή *διαδικασία μετατροπής σε κάτι άλλο*, πάντα σε σχέση με *ανθρώπινες δράσεις*
- Υλικά και άνθρωποι σε *διαρκή αλληλεπίδραση*, χωρίς να αναπτύσσεται *κυριαρχική σχέση*
- Η δημιουργία ενός αντικειμένου είναι ένας *«διάλογος»* ανάμεσα στα *υλικά* και τους *κατασκευαστές*
- Τα υλικά και οι ιδιότητές τους είναι *αποτέλεσμα της «ιστορίας» τους*, στην οποία κάποια στιγμή *παρεμβαίνει ο άνθρωπος*

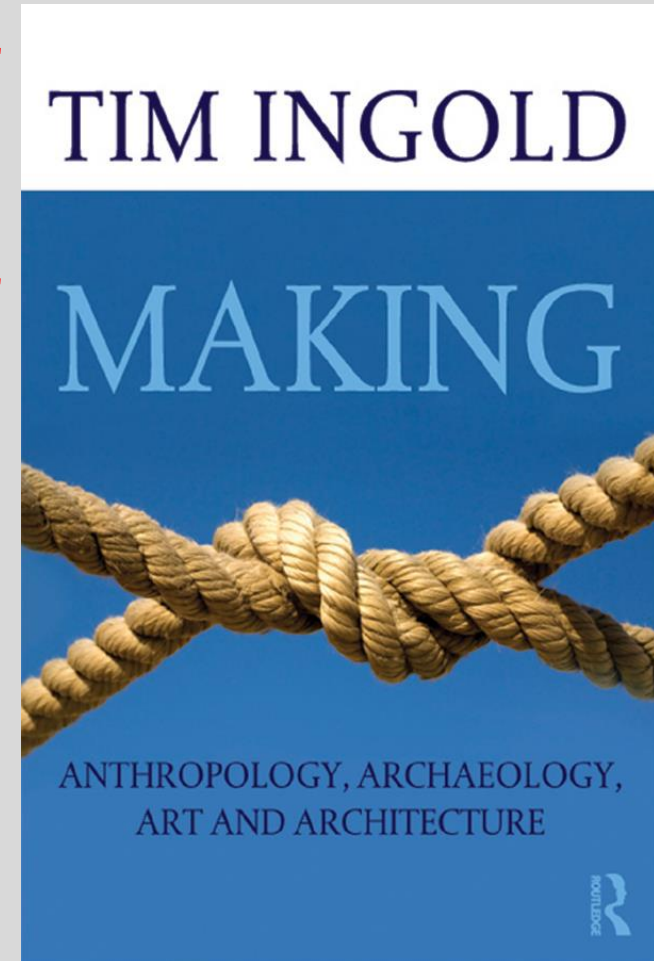

Figure 4.3a A brick (this particular object was found in the intertidal zone of the River Thames near London's Royal Docks) (photograph: V. Lukić).

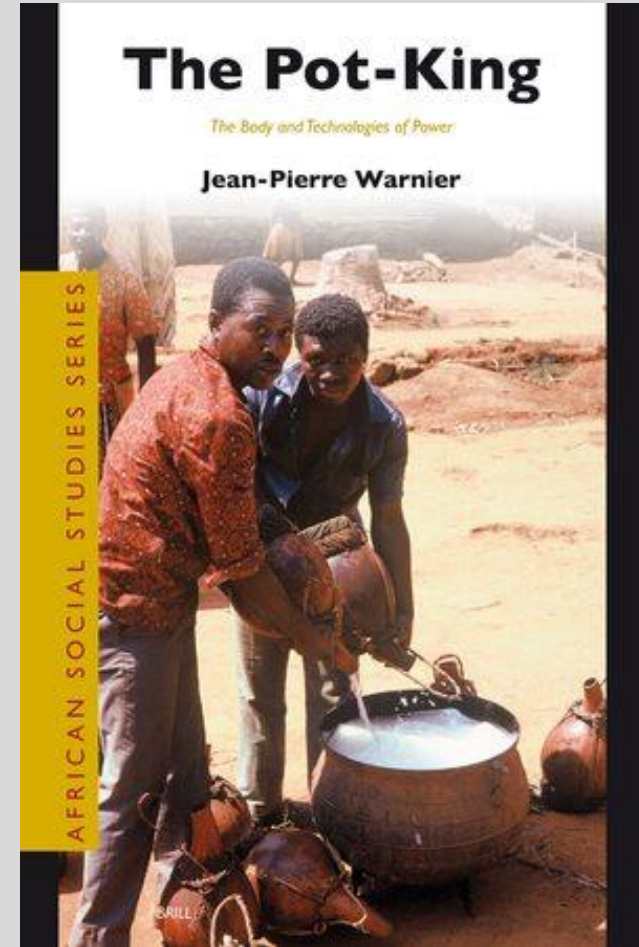

Figure 4.3b A ball of wool (photograph: T. Kador)

Υλικά/υλικότητα/αντικείμενα

Jean Pierre Warnier, Γάλλος Ανθρωπολόγος: η «πραξεολογική» θεώρηση του υλικού πολιτισμού

- Ο υλικός πολιτισμός είναι εν μέρει ενσωματωμένος στο υποκείμενο, αποτελεί αναγκαίο συστατικό του
- Με την πράξη του υποκειμένου αποκτούν υπόσταση τα αντικείμενα
- Η κατασκευή ενός τεχνουργήματος προϋποθέτει και την «παραγωγή» υποκειμένων (συμβολικές πράξεις, τελετουργίες, «τεχνικές εαυτού» κατά M. Foucault) /τεχνίτες μέσα από μαθητεία και μετάδοση τεχνογνωσίας («τεχνικές σώματος»)

Παιδιά-στρατιώτες:

- μακρόχρονη διαδικασία *μεταμόρφωσης της υποκειμενικότητας* των παιδιών
- *η ταύτιση* με τον εξοπλισμό τους
- *το όπλο* μέρος του εαυτού τους, *«προέκταση» των χεριών τους*

Αντικείμενα/τεχνικές/τεχνολογία

Τεχνολογία: νεωτερικός όρος, συνδέθηκε με την ανάπτυξη του βιομηχανικού καπιταλισμού

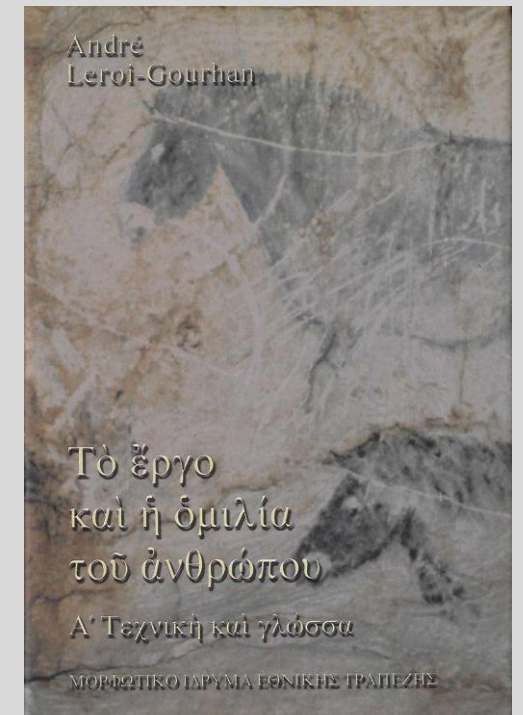
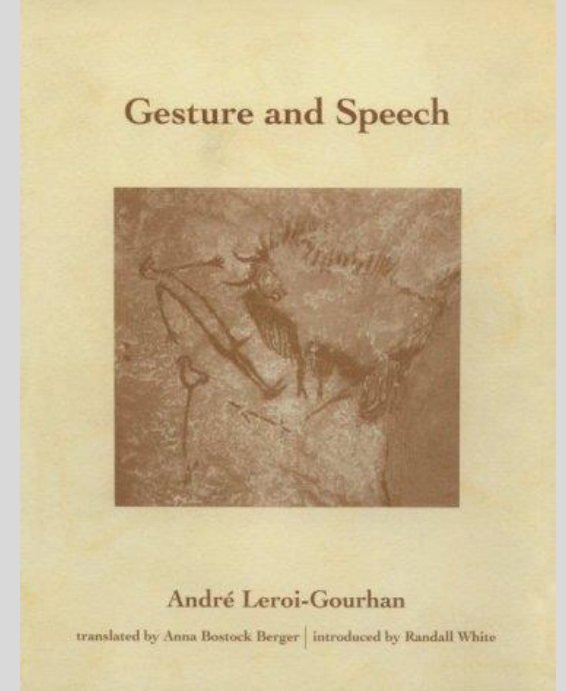
Διαφορετικό περιεχόμενο, **προσδιορισμένο ιστορικά** και με βάση τις εκάστοτε **θεωρητικές τοποθετήσεις**

- με την εμφάνισή του τον **17^ο αι.** ο όρος σήμαινε τον γνωστικό κλάδο που ασχολείται με τις **μηχανικές τέχνες**
- τον **19^ο αι.** ο όρος ταυτίζεται με τις **μηχανές** ως φορείς των ραγδαίων αλλαγών που οδηγούν στη **βιομηχανοποίηση και στα επιτεύγματα** του δυτικού κόσμου/η τεχνολογία βασικός **δείκτης ταξινόμησης των κοινωνιών σε προηγμένες και πρωτόγονες**
- **σήμερα** η τεχνολογία γίνεται αντιληπτή ως η **εφαρμοσμένη επιστήμη των προηγμένων τεχνικών/είναι συνώνυμη των σύγχρονων βιομηχανικών συσκευών (H/Y, κινητά)** και των σχετικών **εφαρμογών**

Αντικείμενα/τεχνικές/τεχνολογία

Andre Leroi Gourhan (1911-1986), Γάλλος Αρχαιολόγος και Ανθρωπολόγος: η έννοια της «εγχειρηματικής αλυσίδας» (chaîne opératoire)

- Οι τεχνικές του σώματος, οι τεχνικές της ύλης και ο υλικός πολιτισμός συνιστούν όρους και όχι απλώς αποτέλεσμα της κοινωνικής εξέλιξης
- Το έργο και η ομιλία (1964): η μελέτη της αλληλουχίας των τεχνικών κατασκευής των αντικειμένων οδηγεί σε παρατηρήσεις για τη σύνδεσή τους με το κοινωνικό γίνεσθαι
- «Εγχειρηματική αλυσίδα» (chaîne opératoire): η αλληλουχία των τεχνικών πράξεων που μεταμορφώνουν την πρώτη ύλη σε τελικό προϊόν (τεχνούργημα)

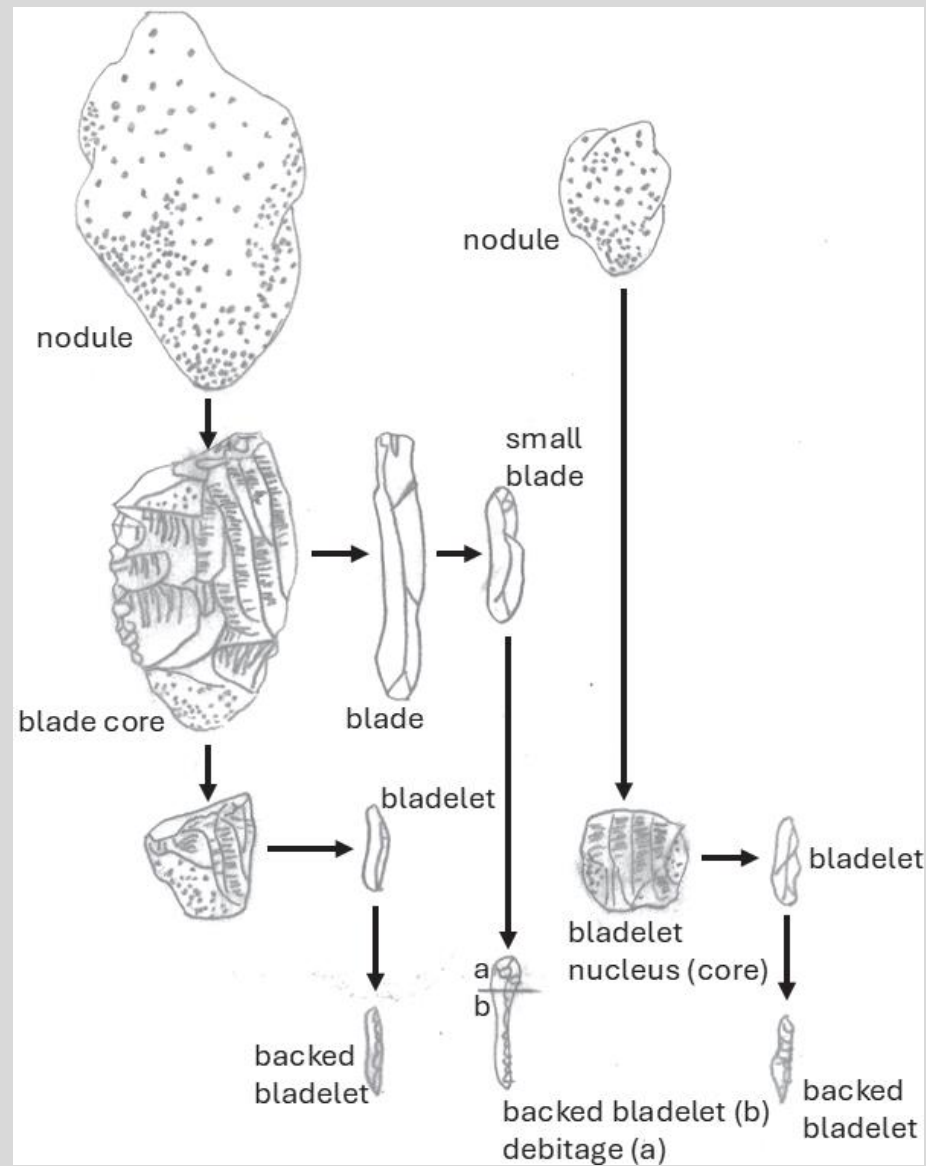

Figure 5.7 Illustration of a typical chaîne opératoire for lithic artefacts after Karlin et al. (1991, 107), redrawn by T. Kador (Kador, 2025)

Αντικείμενα/τεχνικές/τεχνολογία

Pierre Lemonnier, Γάλλος Ανθρωπολόγος και Εθνολόγος: *η τεχνολογία ως πολιτισμός*

- Οι τεχνολογικές επιλογές των κοινωνιών συνδέονται με το συμβολικό σύστημα, την κοινωνική οργάνωση
- Συγκρότηση κοινωνικής ταυτότητας, διαφοροποίησης ή διάκρισης μέσω του υλικού πολιτισμού
- «Κοινότυπα» (mundane) αντικείμενα, τα οποία συχνά αγνοούνται, εκφράζουν κοινωνικές σχέσεις, αξίες, ιδέες, συχνά με μη λεκτικούς τρόπους
- Ο υλικός πολιτισμός (τεχνικές, αντικείμενα) δεν μπορούν να διαχωριστούν με σαφήνεια από τομείς όπως οι τελετουργίες, η κοσμολογία, οι κοινωνικές σχέσεις, η ιστορία, οι ταυτότητες

